

17. Prykin B. V. *Noveyshaya teoreticheskaya ekonomika. Giperekonomika* [Recent theoretical economics. *Giperekonomika*]. Moscow: Banki i birzhi: YUNITI, 1998. 445 p.

18. Daft R.L. *Teoriya organizatsii* [Organization Theory and Design], Moscow, YUNITI, 2009. 699 p.

© Є.І. Овчаренко, 2012

Рецензент

д.е.н., проф. Г. В. Козаченко

Reviewer

A.V. Kozachenko
Doctor of Economic Sciences, Professor
Volodymyr Dahl East Ukrainian National University, Luhansk, Ukraine

УДК 65.050.8

В. Л. Безбожний*

ІНТЕРЕСИ В СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

Вступ: Сучасні вимоги ведення бізнесу обумовлюють забезпечення економічної безпеки підприємств на засадах випередження загроз та проактивного захисту. Запорукою до цього є розвиток гармонізаційного підходу до забезпечення соціально-економічної безпеки, який за своєю суттю не припускає виникнення загроз шляхом гармонізації інтересів. Ключовим в такому підході є інтереси, а саме інтереси підприємства та його стейкхолдерів. **Мета:** визначення місця та ролі інтересів стейкхолдерів у системі забезпечення соціально-економічної безпеки підприємства, яка орієнтується на використання можливостей діяльності та проактивний захист від загроз. **Результати:** Розглянуто соціально-економічну безпеку з позицій основних класичних підходів менеджменту. Показані сутність та роль інтересів в системі соціально-економічної безпеки підприємства. Визначений зв'язок між інтересами та загрозами. **Висновки:** В якості підґрунтя забезпечення соціально-економічної безпеки пропонується використовувати гармонізацію інтересів підприємства з інтересами його стейкхолдерів

Ключові слова: інтерес, загроза, соціально-економічна безпека, гармонізація, спосіб, вибір.

В. Л. Безбожний

ИНТЕРЕСЫ В СИСТЕМЕ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЯ

Введение: Современные требования ведения бизнеса обуславливают обеспечение экономической безопасности предприятий на основе упреждения угроз и проактивной защите. Залогом этому является развитие гармонизационного подхода к обеспечению социально-экономической безопасности, который по своей сути не предполагает возникновения угроз за счет гармонизации интересов. Ключевыми в таком подходе выступают интересы, а именно интересы предприятия и его стейкхолдеров. **Цель:** определение места и роли интересов стейкхолдеров в системе обеспечения социально-экономической безопасности предприятия, которая ориентируется на использовании возможностей деятельности и проактивную защиту от угроз. **Результаты:** Рассмотрена социально-экономическая безопасность с позиций основных классических подходов менеджмента. Показаны сущность и роль интересов в системе социально-экономической безопасности предприятия. Определена связь между интересами и угрозами. **Выводы:** В качестве основы обеспечения социально-экономической безопасности предлагается использовать гармонизацию интересов предприятия с интересами его стейкхолдеров.

Ключевые слова: интерес, угроза, социально-экономическая безопасность, гармонизация, способ, выбор.

* Безбожний В. Л. – кандидат економічних наук, доцент кафедри менеджменту та економічної безпеки Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, м. Луганськ, Україна.

Bezbozhnyy V. L. – Candidate of Economic Sciences, Associate Professor of Management and Economic Security Department, Volodymyr Dahl East Ukrainian National University, Luhansk, Ukraine.
bezbozhnyy@gmail.com

INTERESTS IN THE SYSTEM OF SOCIO-ECONOMIC SECURITY OF AN ENTERPRISE

Introduction: Modern requirements of business precondition the economic security of enterprises, which is based on anticipation of threats and proactive protection. Development of harmonization approach to social and economic security, which in its nature does not produce threats, guarantees this. The key to this approach are interests, namely, the interests of the company and its stakeholders. **Aims and Objectives:** Determination of a place and role of stakeholders' interests in the system of social and economic security of the enterprise which focuses on the use of opportunities and proactive protection against threats. **Results:** Socio-economic security has been considered from the position of basic classical approach to management. The essence and role of interests in the system of socio-economic safety of an enterprise has been shown. The connection between interests and threats has been determined. **Conclusions:** Harmonization of company's interests with interests of its stakeholders has been suggested as the basis for social and economic security.

Key words: interest, threat, social and economic security, harmonization, choices.

Постановка проблеми. Більше двох тисячоліть тому грецький історик Геродот писав: "Великі справи, як правило, сполучені зі значними небезпеками" [2]. Наскільки важливими і точними є ці слова навіть тисячоліття опісля, коли загрози діяльності стали значно складнішими. В наш час слова Геродота підкреслюють життєво важливу концепцію бізнесу: загроза, якою б вона не була, має бути зрозумілою, і менеджери мають докласти всіх зусиль, щоб вдалось добитись позитивного результату в такій ситуації.

Невизначеність умов функціонування підприємств, високий рівень ділової агресії контрагентів та нечітке закріплення правил бізнесу сприяють постійному виникненню загроз для діяльності підприємства. Відсутність реакції на загрози є найкоротшим шляхом до банкрутства підприємства, тому особливої актуальності в наш час набувають питання науково-прикладного характеру щодо забезпечення соціально-економічної безпеки. В наукових дослідженнях та практиці управління вже існують різні підходи та інструменти забезпечення соціально-економічної безпеки, яким властиві переваги та недоліки, а також вимоги щодо умов їхньої реалізації. Здебільшого система соціально-економічної безпеки ототожнюється з протистоянням небезпекам та загрозам, з мінімізацією можливих та реальних втрат від дії загроз, тобто з подоланням негативного впливу на діяльність підприємства. Розгляд системи економічної безпеки з вищезазначених позицій не є перспективним та має переглядатись, оскільки захист бізнесу має бути проактивним з мінімальним рівнем напруження від протистояння негативним проявам ділового середовища.

Керівники розуміють, що ризик діяльності приносить можливості так часто, як і приносить небезпеку, але систему соціально-економічної безпеки традиційно не розглядали з цього ракурсу. Дійсно, з певних причин фахівці з забезпечення економічної безпеки завжди зосереджені на небезпеці та загрозах, а не на можливостях. Така управлінська реалія має зазнати важливих змін, щоб бізнес-лідери розглядали безпеку як центр прибутку. Запорукою до цього має слугувати розвиток гармонізаційного підходу до забезпечення економічної безпеки, який за своєю суттю не припускає виникнення загроз шляхом гармонізації інтересів. Ключовим в такому підході є інтереси, а саме інтереси стейкхолдерів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній науковій літературі поняття "інтерес" здебільшого застосовується до таких сфер як психологія, юриспруденція та державне управління. Щодо місця та ролі інтересів в соціально-економічних відносинах, то такий напрямок став розвиватись порівняно недавно та відображений здебільшого в наукових працях щодо економічної безпеки. Се-

ред досліджень у різних галузях науки досі ще недостатньо уваги надається визначенню категорії "інтерес" у системі забезпечення економічної безпеки та не знайдено повного відбиття питанню їхньої класифікації в цій сфері.

Мета статті полягає у визначенні місця та ролі інтересів стейкхолдерів у системі забезпечення соціально-економічної безпеки підприємства, яка орієнтується на використання можливостей діяльності та проактивний захист від загроз.

Виклад основного матеріалу дослідження. Забезпечення соціально-економічної безпеки підприємства є окремою функцією управління підприємством, яка імплантується в усі сфери та напрямки його діяльності. Соціально-економічна безпека підприємства має бути орієнтиром у діяльності кожної ланки підприємства. Управлінські рішення, що приймаються в усіх сферах діяльності підприємства, мають розглядатись через призму впливу результатів цих рішень на соціально-економічну безпеку підприємства. Це обумовлюється тим, що умови, потенціал, а, отже, і перспективи розвитку підприємств, багато в чому залежать від стану відповідності його бізнес-процесів об'єктивним умовам ділового середовища, а також наявності певних протиріч трансакційної взаємодії з контрагентами підприємства.

Умови забезпечення соціально-економічної безпеки підприємства у попередніх роботах автора [1, 3] розглядаються крізь призму різновекторної гармонізації інтересів підприємства з суб'єктами зовнішнього середовища. Інтеграція процесів забезпечення соціально-економічної безпеки в систему управління підприємства припускає взаємну координацію та взаємодію всіх складових діяльності підприємства з метою досягнення стратегічних цілей розвитку через гармонізацію власних інтересів з інтересами суб'єктів зовнішнього середовища.

Соціально-економічну безпеку необхідно розглядати з точки зору багатьох підходів. Необхідною є проекція на безпекознавчу сферу позицій основних класичних підходів менеджменту – системного, ситуаційного та процесного.

Відповідно до системного підходу, організація розглядається як система – певна цілісність, що складається з взаємозалежних елементів, кожен з яких робить свій внесок до характеристики цілого. Організація є складною (знаходиться під впливом внутрішніх чинників), відкритою (знаходиться під впливом зовнішніх чинників), соціотехнічною (люди – техніка) системою. Усі підсистеми (елементи) взаємозв'язані як "по вертикалі", так і "по горизонталі".

Системний підхід – це не набір певних принципів або правил для менеджерів, а спосіб мислення по відношенню до управління, до організації.

Застосовуючи системний підхід щодо соціально-економічної безпеки підприємства, було виділено основні елементи її забезпечення, а також розглянуто інтереси підприємства у їхній постійній взаємозалежності та взаємодії, що, як результат, має певний синергетичний ефект.

Ситуаційний підхід до управління розроблений в кінці 60-х років і є продовженням системного підходу до управління. При цьому розглядається ситуація, тобто конкретний набір обставин, які істотно впливають на організацію в той або інший конкретний час. Ситуаційний підхід припускає, що застосування тих або інших методів керування визначається ситуацією, а результати одних і тих самих управлінських дій в різних ситуаціях можуть істотно різнитися. Тому, здійснюючи необхідні управлінські дії, менеджери повинні виходити з ситуації, у якій вони функціонують.

Інтереси не є статичними, оскільки вони обумовлені об'єктивними умовами функціонування підприємства, які є динамічними. Інтересам властивий певний період їхньої актуальності. Неповна та несвоєчасна реалізація інтересу, як вже зазначено, може спричинити настання загрозової ситуації для діяльності підприємства. Тому при забезпеченні соціально-економічної безпеки шляхом гармоніза-

ції інтересів необхідно враховувати фактор динамічності та ситуаційності, який впливає на стан елементів соціально-економічної безпеки.

Процесний підхід до управління вперше запропонували представники школи адміністративного управління, зокрема А. Файоль, які намагалися описати функції менеджерів як такі, що не залежать одна від одної. Проте процесний підхід розглядає функції управління як взаємопов'язані. Згідно з цим підходом, процес – це взаємозв'язані дії (функції управління). У свою чергу, кожна функція управління є процесом, що складається з взаємозв'язаних дій.

Таким чином, процес забезпечення соціально-економічної безпеки складається з певних етапів, кожен з яких можна виділити як окремий процес. Для наочності зазначимо, що етапами забезпечення соціально-економічної безпеки підприємства є процес діагностування стану її забезпечення, визначення основних інтересів, їх гармонізація з інтересами суб'єктів зовнішнього середовища та інше.

З точки зору всіх цих трьох підходів, соціально-економічну безпеку підприємства необхідно розглядати в наступній послідовності "стан → інтереси → гармонізація → загрози/можливості". Тобто загрози є вторинними. Є об'єктивна ситуація, і набуває вона статусу "загроза" при неспроможності підприємства гармонізувати власні інтереси з інтересами суб'єктів зовнішнього середовища.

Найбільш значущою, складною та комплексною є гармонізація інтересів промислових підприємств, які є основною бюджетоутворюючою одиницею економіки. Це пояснюється специфікою структури економіки східного регіону України, а саме тим, що у більшості випадків промислові підприємства є дуже великими та містоутворюючими. Саме велике промислове підприємство є основним гравцем в економіці регіону, тобто головним платником податків та зборів, а також великим роботодавцем. Забезпечуючи мешканців робочими місцями та доходами, залишаючись значимим джерелом поповнення місцевих бюджетів, будуючи та підтримуючи соціальну інфраструктуру, простежується соціальна значущість діяльності таких підприємств. Так, прикладом, що ілюструє це твердження, можуть бути негативні прояви трансформації економічної системи держави, коли внаслідок закриття великого підприємства, частіше шахт, місто ставало депресивним. Такі депресивні регіони існують сьогодні в Луганській, Донецькій, Запорізькій та й інших областях. Тому забезпечення соціально-економічної безпеки таких підприємств має значення у всьому ланцюжку "особистість → підприємство → регіон → держава".

Інтереси великих промислових підприємств, поряд з певною частковою тождністю з інтересами соціально-економічних систем вищих рівнів, мають свої специфічні риси. По-перше, це велика кількість та значна різноманітність інтересів, що обумовлені масштабом діяльності підприємства, кількістю товарних позицій продукції, значною кількістю структурних підрозділів та функціональних зон як з позиції кількості працівників, так і рівнів управління. По-друге, це багатовекторність взаємодії підприємства з суб'єктами зовнішнього середовища, більш широке охоплення сфер діяльності, що регламентується зовнішніми інститутами, безпосередній вплив зовнішньоекономічних чинників, обумовлений діяльністю підприємств на іноземних ринках, велика залежність від сировинних характеристик тощо.

Таким чином, специфіка промислових підприємств проявляється як структурно-організаційними процесами, тобто внутрішнім аспектом функціонування, так і сферою та характером взаємодії з зовнішнім середовищем, тобто зовнішнім аспектом функціонування. Варто також зауважити, що реалізацію значущих інтересів може бути здійснено як на національному та міжнародному рівнях з великим впливом політичного фактору; вона матиме значний вплив на соціально-економічну ситуацію регіону.

Виходячи з вищезазначеного, можна говорити про ключову роль гармонізації інтересів в забезпеченні соціально-економічної безпеки промислового підприємства. Враховуючи специфіку діяльності великих промислових підприємств східного регіону України, гармонізація інтересів такого роду підприємств є прерогативою розвитку регіону. Отже, пріоритетним є включення процесу гармонізації інтересів в основу забезпечення інтересів підприємства.

Визначення інтересів, їх групування та аналіз на предмет конфліктності, а також реалізація через гармонізацію є сполучною ланкою між різними складовими діяльності промислового підприємства, між поточним та стратегічним рівнями управління.

Інтереси можуть визначатись як стейкхолдерами підприємства, так і, наприклад, зовнішніми консультантами. Але в будь-якому разі, встановлення інтересів матиме суб'єктивний характер через глибокий зв'язок та врахування специфіки діяльності підприємства. Завжди актуальним є питання, хто саме визначає інтереси підприємства, власники чи наймані менеджери. Процес визначення інтересів підприємства обтяжується ще й тим, що і власники, і наймані менеджери є носіями певних інтересів. Інтереси різних носіїв мають різноманітний, підчас конфліктний та суперечливий характер.

До носіїв інтересів зазвичай відносять окремих осіб або їхні об'єднання, які можуть пред'являти матеріальні або нематеріальні претензії до підприємства. Це не тільки власники підприємства або акціонери, але і його працівники, кредитори, клієнти та інші зацікавлені особи. Прагнучи задоволення своїх претензій, вони особисто або через своїх представників вступають у відносини з керівництвом підприємства або іншими носіями інтересів, причому ці стосунки можуть носити конфліктний характер. У таких ситуаціях керівництво підприємства має зважено оцінювати взаємодії, забезпечуючи собі якомога ширше поле дій для задоволення інтересів підприємства. Отже, усі групи носіїв інтересів є тісно взаємопов'язаними, і реалізація власних інтересів неможлива в односторонньому порядку, а лише при задоволенні інтересів усіх учасників взаємодії.

Для виробництва продукції промисловим підприємствам необхідні ресурси, що можуть бути отримані в результаті обміну з учасниками, які мають власні інтереси. Відповідно до економічної логіки, сировинні підприємства надають, а переробні промислові підприємства купують ці ресурси до тих пір, поки взаємний обмін та співробітництво забезпечує обом сторонам певні переваги. Подібні обмінні процеси можуть носити ринковий або політичний характер.

Дисбаланс функціонально-управлінської конфігурації "генеральний директор – зовнішні власники (акціонери) – менеджери – наймані працівники" негативно впливає на всебічне відображення та врахування інтересів саме підприємства. Якщо простежується конфліктність відносин між цими групами-носіями інтересів, то підвищується суб'єктивізм інтересів і їх наближена ідентичність до інтересів повноважних управлінських груп.

Багато в чому групи інтересів перетинаються одна з одною, що може на практиці супроводжуватись конфліктом інтересів. Тому при дослідженні архітектури інтересів необхідно враховувати кінцевий результат гармонізації та взаємоузгодження, якому властивий синергетичний ефект, всіх полів інтересів.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Забезпечення соціально-економічної безпеки підприємства є пріоритетною сферою управлінської системи підприємства та має бути усвідомлене керівництвом як одним із центрів прибутку діяльності. Неодмінною умовою до проактивного захисту від негативних проявів внутрішнього та зовнішнього середовищ є гармонізація інтересів стейкхолдерів цього підприємства. Інтерес – ключова категорія в забезпеченні соціально-економічної безпеки, рушійна сила розвитку, стимул діяльності підприємства, що

визначає його господарську поведінку і дії. При вирішенні завдань гармонізації інтересів, виникає складність при визначенні та врахуванні всіх інтересів промислового підприємства, їх систематизації, виділенні адресата та засобів реалізації. Це може призвести до неналежної, часткової реалізації інтересів, і реактивного забезпечення соціально-економічної безпеки промислового підприємства.

Враховуючи важливу роль інтересів у системі забезпечення соціально-економічної безпеки підприємства постають науково-практичні завдання щодо уточнення та приведення до прикладного характеру використання таких інтересів, а саме: обмеження кількості та ранжування інтересів, подання більшості інтересів у вигляді соціально-економічних показників, уникнення суперечливості інтересів та їх орієнтація на загальний позитивний результатами діяльності підприємства. Все це є основними напрямками дослідження в такій актуальній та цікавій сфері управлінської науки, як соціально-економічна безпека.

Література

1. Безбожний В.Л. Вибір способу забезпечення соціально-економічної безпеки великих промислових підприємств: дис. ... канд. екон. наук : 08.00.04 / Володимир Леонідович Безбожний. — Луганськ, 2009. — 197 с.
2. Геродот. История : в 9-ти кн. ; пер. Г.А. Стратановского. — М.: ООО "Издательство АСТ", "Ладомир", 2001. — 752 с.
3. Система економічної безпеки: держава, регіон, підприємство : [монографія] : в 3 т. Т. 1 / Ляшенко О. М., Погорелов Ю. С., Безбожний В. Л. [та ін.] ; за заг. ред. Г. В. Козаченко. — Луганськ : Елтон-2, 2010. — 282 с.
4. Экономическая безопасность предприятий интегрированной промышленной структуры : [монографія] / [под. общ. ред А. В. Козаченко]. — Луганск : Ноулидж, 2011. — 226 с.

References

1. Bezbozhnyy V. L. *Vybir sposobu zabezpechennia sotsialno-ekonomichnoi bezpeky velykykh promyslovykh pidpriemstv* [Choice of method of providing of the socio-economic safety of large industrial enterprises] : dissertation for the degree of candidate of economic sciences. Luhansk, 2009. 197 p.
2. Herodotus. *Istoriya: v 9 kn.* [History: in 9 Vol.]. Moscow: Izdatelstvo AST, "Ladomir". 2001. 752 p.
3. Kozachenko H.V., Lyashenko O.M. Pogorelov Yu.S., Bezbozhnyy V.L. etc. *Systema ekonomichnoi bezpeky: derzhava, rehion, pidpriemstvo* [System of economic security: state, region, enterprise]. Luhansk, Elton-2, 2010. 282 p.
4. *Ekonomicheskaya bezopasnost predpriyatiy integrirovannoy promyshlennoy struktury* [Economic security companies integrated industrial structure]. Ed. by A.V. Kozachenko. Luhansk: Noulidzh, 2011. 226 p.

© В. Л. Безбожний, 2012

Рецензент

д.е.н., проф. О. А. Бурбело

Reviewer

O.A. Burbelo

Doctor of Economic Sciences, Professor

Luhansk State University of Internal Affairs named by E. Dedorenko, Luhansk, Ukraine